

Suflöör - nähtamatu sosistaja kelle peal püsis vahel terve teater

Lihtne teatrikülastaja möödunud sajandi alguse Eestis ei osanud tõenäoliselt aimata, et lavalaudadel toimuv kujutab endast näitemängu selle sõna topelettähenduses. Nimelt polnud tekst, mida artistid laval ette kandsid, sugugi mitte nende endi higi ja vaevaga pähe õpitud. Seda sosistasid neile ette spetsiaalsed abilised ehk suflöörid.

Nimetus «suflöör» tähistab elukutselist teatritöötajat, kes näitlejatele teksti ette ütles. Tehes seda tavaliselt lava juures asuvast peidetud konkust, mis kandis nime suflöörkast. Või siis kulisside vahelt, olenevalt konkreetsest lavastusest ja selle mastaabist. Ametit jätkus 1940. aastateni, möödunud sajandi keskpaigaks oli etteütleva kui eraldiseisev töökoht juba surnud. Tema rolli võttis üle aga amet, mis kuulub teatrite juurde lahutamatuks ka tänapäeval: inspitsient ehk etenduse juht.

«Ega's see suflööri töö enesest just kerge pole, aga kui mingi töö huvi pakub, siis kaob ka raskus. Tuleb ju töötada hommikupoole proovidel ja õhtul etendustel, nii päevast päeva.» Niimoodi kirjeldas oma ametit üks kuulsamaid eestiaegseid suflööre Armilde Pöder, kelle 25. tööaastapäevale pühendatud artikkel ilmus 1936. aasta 28. jaanuari Uues Eestis.

Suflööri töö ei olnud kerge mitmes mõttes. Kõigepealt tuli veenduda, et õige näitleja kuuleks õiget teksti täpselt õigel ajal. Ilma et vaikset ettelugemist kuuleks ka publik. Kui midagi läks nihu, oli etendus rikutud. «Etteütlemine on üks raskematest näitlemise osadest ja tarvitab head harjutamist,» kirjutab suflööride kohta teatriteadlane ja kriitik Karin Kask. «Harjutamata etteütleva võib terve näitemängu ära rikkuda ja mängijad kimbatusse ajada. Sellepärast tuleb iseäralist rõhku etteütleva valimise peale panna.»

Kahe nädala palk: 15 rubla

Armilde Pöder on meenutanud, kuidas ta pooljuhuslikult selle töö peale sattus. Pärast Peterburis õpetajana töötamist naasis neiu Tartusse, kus tutvus ühe tolleaegse Wanemuise suflööriga. Etteütleva oli plaanis oma tööst loobuda ning ta kutsus Pödra ennast asendama. «Läksingi. Kuid kogu asi oli mulle, 19aastasele plikale, alles võõras,» meenutab Pöder. Teatrijuht Karl Menning olnud nii vali, et pärast kolmepäevast tööd jäi Pöder koju ning ei kavatsenudki enam teatrisse minna. Ent juba järgmisel päeval saabus ülemuselt sõnum: tulgu tööle tagasi. Pöder tuligi, ka töö ei tundunud enam nii raske. Hiljem on ta uhkusega tunnistanud, et järgmise 25 aasta jooksul ei puudunud ta mitte ühelgi etenduselt.

Pärast kahte nädalat sai neiu kätte esimese palga ehk 15 rubla, mis olevat olnud «küllalt suur raha». Kopsakas hüvitis korvas pea täielikult ebamugavused: näiteks selle, et rääkida tuleb sosinal, mis «aga on alul raske ja mõjub häälele, tehes kurgule valu».

«Näitleja, kes mängis vana krahvi, kuulatas tähelepanelikult suflööri

Eesti Ajalugu
01.05.2020 00:00
Juhan Mellik
8000
98,99,100,101,102,103

Teater Vanemuine
Estonia teater

sõnu,» kirjeldab 1924. aasta 30. augusti Sakalas keegi kriitik ametiga kaasnenud vastutusrikast rolli. Lisades seejuures: juba proovis võis märgata, et nimelt ettelugeja on päevakangelane. «Etteütlemine on üks raskematest näitlemise osadest ja tarvitab head harjutamist,» kirjutab žurnalist oma teatrielamuse kohta. «Tema vastu olid kõik täis vaikist jumaldamist. Sõber isegi ütles mulle: - Ah, kuidas ette antud! Ime!» Uurinud siis autor asja lähemalt - ei andnud suflöör kellelegi midagi ette, lihtsalt luges kaustikust!

Kavas korraga ligi sada etendust

Ajaloomuuseumi teatrialase arhiivikogu hoidja Simmo Priks selgitab, et eelmise sajandivahetuse näitlejatel polnudki puhtfüüsiliselt mõeldav kogu vajalik tekst meelde jätta. Teatrite repertuaar oli selleks liiga mitmekesine - kogu aeg tuli midagi uut peale, koos uute tekstidega. Oma 2016. aast; Tartu ülikoolis valminud bakalaureusetöös kirjutab Raili Lass, et 1890. aastatel seisid kavades ligi saja sõnalavastuse ning kahekümne muusikateose pealkirjad.

Nende arvude valguses ei ole imestada, et 21. sajandi teatrinäitleja peab eelkäijatega võrreldes määratult rohkem vaeva nägema.

Tekstiise pähe õppima ning seda ilma kõrvalise abita lava pealt esitama. Tal ei ole küll luksust kasutada suflööri, kuid ta ei pea ennast ka nii arvukate tükide vahel katki rebima.

Samas leidis juba möödunud sajandi vahetusegi paiku näitlejaid, kes otsustasid iseõppimise kasuks. 1913. aastal Estonia teatri avamisel mängitud «Hamletis» kehastas peaosalist Theodor Altermann, kes oli enne seda juba kaks aastat Saksamaal töötanud ning seal uusi nippe õppinud. Muuhulgas jätnud ta pähe ka Hamleti eestikeelse teksti, nii et kolleegidest erinevalt ta etteütteleja abi ei vajanudki.

Etteütteleja tähtsust ei maksa alahinnata, sest nii mõnigi kultuuriloolane on nimetanud suflööri lausa 20. sajandi alguse teatri üheks alustalaks. Ta pidi tegema kaasa kõik proovid ning viima end kurssi etenduse pisimategi detailidega, et saaks vajadusel mõne repliigi ette hüüda.

Suflööri ameti kaotas Ants Lauter

Oma väärtust tõestanud suflöör võis teatriilmas kiiresti kõrgemale tõusta. Lydia Koidula kuulsa näidendi «Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola» juures ettelugejaks olnud August Wiera osutus nõnda hinnatuks, et edutati 1878. aastal Vanemuise seltsi koori-, orkestri- ja näitejuhiks. Võis juhtuda, et suflöörist kujunes olude sunnil teatridirektori parem käsi. Tavaliselt siis, kui majanduslik koordineerimine muutus juba nõnda keerukaks, et teatrijuht sellega enam ise hakkama ei saanud. Suflöör sobis rolli hästi, kuna ta polnud hõivatud ainult lavapealse tööga, tal oli aega ka muule mõtelda.

Suflööridele Eesti teatris lõi möödunud sajandi keskpaigas hingekeha ei keegi muu kui kuulus näitleja, lavastaja ja teatrijuht Ants Lauter.

Sõja ajal polnud näitlejatel oma osa õppimiseks aega ning suflöörkast osutus igati vajalikuks. Rahuaja tingimustes ei näinud hüüdnime Käsu-Ants pälvinud mees vanamoelisel etteüttelejal enam rolli. Lisaks suurenes proovide arv, ka kogu teatridistsipliin muutus karmimaks. Ära

kadus suflöörkast, piisas vaid valmisolekust kulisside taga.

«Ega's see suflööri töö enesest just kerge pole, aga kui mingi töö huvi pakub, siis kaob ka raskus.»

"Etteütlemine on üks raskematest näitlemise osadest ja tarvitab head harjutamist"

Suflöör jõudis kinolinale Eestiski

Nime «Suflöör» kannab ka näitleja Kaljo Kiisa viimaseks režissöör tööks jäänud, 1993. aastal esilinastunud draamafilm. Peaosalisi mängivad selles Elmo Nüganen, Jaan Tätte, Marko Matvere ja Epp Eespäev.

Nüganeni kehastatav noor lavastaja Robert on kimpus oma järgmise tükiga, olukorda komplitseerib veelgi teatrirahva seas võrsuv armukolmnurk. «Suflöör» on omavahel läbi põimitud lava- ja päriselu ning film mõjub omajagu segaselt, mis on ilmselt ka põhjuseks, miks see linastudes eriliseks menukiks ei osutunud. Nagu hindas film ikriitik Jaan Ruus: «Suflöör» on konstruktsioon, mis pretendeerib paljutähenduslikkusele, kuid mõjub võltsina.» Teiste hinnangul sai «Suflöörile» saatuslikuks halb ajastus: äsja vabaks saanud Eestis ei huvitanud kedagi kõrgelennuline filosoofia ega mõttemängud, vaid ainult puhas materialism.

Kiisk selgitas, et tema sooviks oli teha linateos, mis räägiks teatriinimestest pikemas ajalisel perspektiivis. Kiisa peamiseks partneriks film itegemisel sai poeet Juhan Viiding, kes kirjutas ka stsenaariumi.

Suflöör oma suflöörkastis. Näitlejad pidid kuulma, publik ei tohtinud kuulda. FOTOD: AJALOOARHIIV, L. MICHELSON RAHVUSARHIIVI FILMIARHIIV, ALAMY VIDA PRESS

Armilde Põder aastal 1936. Suflööril oli selleks ajaks seljataga 25 aastat valutavat kurku ja lavataguseid sosinaid.

Tänapäev ja minevik Pariisi ooperiteatris. Peidukoht on etenduse juhil sama, kuid nüüd on tal toeks elektroonilised abivahendid.

Noored mehed: Juhan Viiding ja Jaan Tätte pärast film i «Suflöör» esilinastum ist aastal 1993.

JUHAN MELLIK